

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 61-70.
AUDIT 2024, 4 (46), pp. 61-70.
АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 61-70.

DOI: 10.59610/bbu4.2024.4.6

Həsənov Həsən Sarif oğlu,
doktorant,
Gəncə Dövlət Universiteti,
E-mail: hasanov.hasan020@gmail.com
© Həsənov H.S., 2024

UOT: 336.22

JEL: H21, H26, H27

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA VERGİ POTENSİALININ ARTIRILMASI İSTİQAMƏTLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi – ölkədə vergi sahəsində mövcud çatışmazlıqların müəyyən edilərək onların aradan qaldırılması istiqamətində nəzəri və praktiki təkliflərin verilməsindən ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası – məqalə işlənib hazırlanarkən, ölkənin vergi sistemi kompleks şəkildə təhlil edilmiş, aparıcı dünya dövlətlərinin vergi sahəsində tətbiq etdiyi siyasət və proqramlar araşdırılmış, deskriptiv yanaşma ilə birlikdə, analitik yanaşma da tətbiq edilmiş, iqtisadi-statistik məlumatlardan istifadə edilmiş, o cümlədən müqayisəli təhlil aparılmışdır.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – vergilər dövlət büdcəsinin formalaşmasının əsasını təşkil edir. Aparılan bu araşdırmada ölkədəki vergi inzibatçılığı ilə yanaşı vergi qanunvericiliyi təhlil edilmiş, göstərilən sahələrdəki mövcud çatışmazlıqlar müəyyən edilərək onların inkişafı istiqamətləri müəyyən edilmişdir. Bununla yanaşı ölkədə vergi potensialının artırılması istiqamətində vergitutma bazasının genişləndirilməsi üçün təkliflər irəli sürülmüşdür. İrəli sürülən təkliflərin tətbiq edilməsi ölkədə mövcud vergi potensialının aşkara çıxarılması, vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi, o cümlədən, vergidən yayınma hallarının qarşısının alınması yolu ilə büdcəyə vergi daxilolmalarının artırılmasına, büdcə kəsinin aradan qaldırılmasına və nəticədə ümumi iqtisadi inkişafa təkan verəcəkdir.

Tədqiqatın nəticələri – tədqiqatda göstərilən inkişaf istiqamətləri üzrə müəyyən edilən tədbirlərin tətbiqi ölkəmizdə vergi sahəsində olan çatışmazlıqların aradan qaldırılmasına, resursların səmərəli istifadə edilməsinə, mövcud xərclərin azaldılmasına, vergidən yayınma hallarının aradan qaldırılmasına, ölkəmizə xarici investorların cəlb edilməsinin stimullaşdırılmasına, o cümlədən, vergi potensialının inkişafına və nəticədə büdcəyə vergilərdən daxilolmaların artmasına təkan verəcəkdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – vergi inzibatçılığında mövcud çatışmazlıqlar müəyyən edilərək onların aradan qaldırılması və vergitutma inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri üzrə nəzəri-praktiki tövsiyələr hazırlanmış, o cümlədən, investisiyaların cəlb edilməsi üçün vergi stimullarının tətbiqi istiqamətləri müəyyən edilmişdir.

Açar sözlər: vergi potensialı, vergi islahatları, vergi stimulları, vergitutma bazası, vergi inzibatçılığı, vergidən yayınma.

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 61-70.
AUDIT 2024, 4 (46), pp. 61-70.
АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 61-70.

GİRİŞ

Vergitutmanın mahiyyətinin, onun dövlət üçün əhəmiyyətinin dərk olunması üçün ilk növbədə vergi anlayışına nəzər yetirmək lazımdır. Vergilər dövlət büdcəsinə və ya yerli büdcələrə ödənilən əvəzsiz, fərdi və icbari ödənişlərdir. Vergilər özündə bir sıra xüsusiyyətləri birləşdirir. Belə ki, vergilər subyektin gəlirinin qeyri-ekvivalent şəkildə müsadirəsini əhatə edir. Bununla yanaşı, qeyd olunmalıdır ki, vergilərin ödənilmə tarixi və miqdarı əvvəlcədən müəyyənləşdirilir və vergilər hüquqi cəhətdən əsaslandırılmalıdır. O cümlədən, vergilərin tam həcmdə və vaxtında ödənilməməsi qanunvericiliklə müəyyən edilmiş məsuliyyətə səbəb olur. [1, s.37]. Göstərilənlərlə yanaşı, qeyd olunmalıdır ki, vergilər diskriminasiya xarakteri daşımamalı, o cümlədən sahibkarlıq və investisiya mühitini təşviq etməlidir. Həmçinin, vergilər müəyyən edilərkən hüquqi cəhət ilə yanaşı iqtisadi cəhətdən də əsaslandırılmalıdır.

Vergilərlə bağlı bir sıra iqtisadçı alimlər tərəfindən müxtəlif fikirlər irəli sürülmüşdür. Bunlara Adam Smiti, Artur Lafferi, David Rikardonu, Milton Fridmanı və.s alimləri misal göstərmək olar. A. Smit öz əsərində vergitutmanın prinsiplərindən bəhs edərkən, qeyd etmişdir ki, vergitutmanın bərabərlik, müəyyənlik, əlverişlilik və səmərəlilik prinsiplərinə xüsusilə diqqət yetirmək lazımdır və vergilər müəyyən olunarkən bu prinsiplər mütləq şəkildə nəzərə alınmalıdır. [2, s.676]

Artur Laffer hesab edirdi ki, vergilərin artırılması heç də tam olaraq vergilərdən daxilolmaların artımına gətirib çıxarmır. O düşünürdü ki, vergilərin optimal həddində büdcəyə daxilolmalar maksimal həddə çatır və optimal həddi keçdikdə büdcəyə vergilərdən daxilolmalarda azalma baş verir. Artur Laffer tərəfindən iqtisadi ədəbiyyatlara daxil edilən Laffer əyrisi də vergilərin optimal həddini müəyyən etmək üçün istifadə olunur.

Ümumiyyətlə, hər bir ölkə üçün vergilərdən daxilolmalar dövlət büdcəsinin formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, dövlətin məqsəd və funksiyalarının həyata keçirilməsinin təmin edilməsi üçün vergilərdən dövlət büdcəsinə daxilolmaların optimal səviyyəyə çatdırılması olduqca vacib bir amildir. Vergilərdən daxilolmaların artırılması təkcə vergi dərəcələrinin artırılması yolu ilə deyil, o cümlədən, vergi potensialının ortaya çıxarılması ilə həyata keçirilməlidir. Çünki, dünya təcrübəsi göstərir ki, vergi dərəcələrinin artırılması heç də uzunmüddətli dövrdə vergilərdən daxilolmaların artmasına gətirib çıxarmır. Vergi dərəcələrinin optimal həddən yuxarı səviyyədə müəyyən olunması vergi subyektlərinin fəaliyyətinin dayandırılmasına, o cümlədən vergidən yayınma hallarının artmasına səbəb olan faktor hesab olunur. Məhz buna görə də, vergilərdən daxilolmaların artırılması üçün vergi potensialından effektiv şəkildə istifadə olunması olduqca zəruridir. Vergi potensialı ölkənin iqtisadi və maliyyə potensialı ilə qarşılıqlı surətdə əlaqəlidir və onların tərkib hissəsini təşkil edir. Vergi potensialı dedikdə, bütün regionlar üzrə vahid dövlət vergisi dərəcələri tətbiq edildikdə regional vergi bazalarının əldə ediləcəyi gəlirin həcmi başa düşülür [3, s.108]. Bu, ölkənin ayrı-ayrı bölgələrində iqtisadi mənbələrdən toplana bilən maksimum gəliri təmsil edir. Vergi potensialının müəyyən edilməsində diqqət mövcud olan maksimum mümkün vergi resurslarını nəzərə alaraq ərazinin, regionun və ya ölkənin ümumi vergi tutumunun müəyyən edilməsinə yönəl-

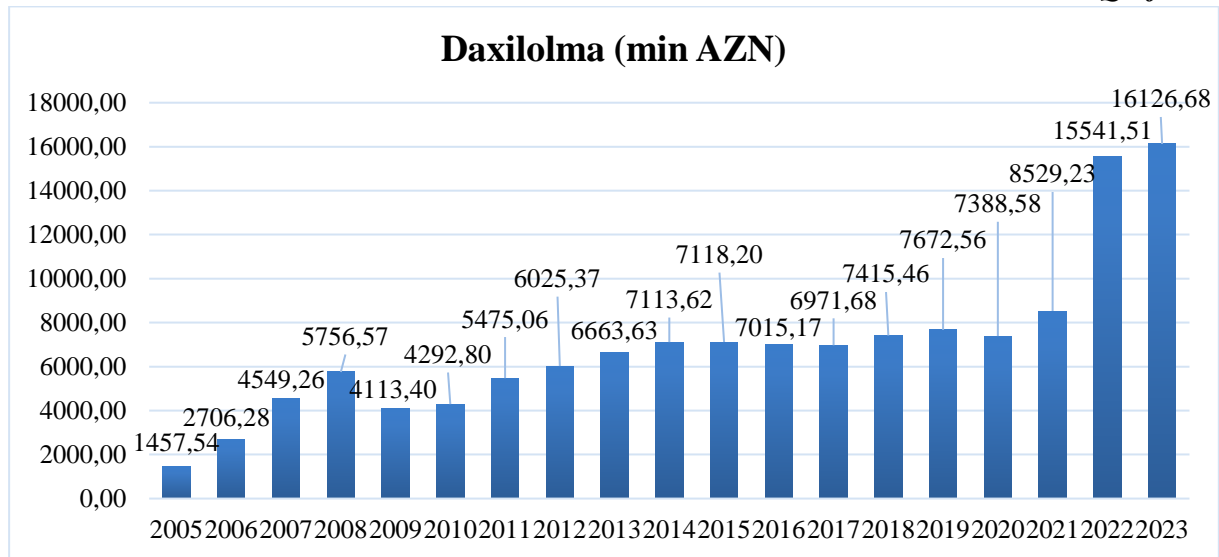
AUDIT 2024, 4 (46), səh. 61-70.
AUDIT 2024, 4 (46), pp. 61-70.
АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 61-70.

dilir. Vergi potensialı müxtəlif institusional, demoqrafik, sosial və iqtisadi amilləri nəzərə almaqla ölkənin toplaya biləcəyi ən yüksək əldə edilə bilən vergi gəlirini əks etdirir. İqtisadi inkişaf vergi potensialının artırılmasında həlledici rol oynayır. Vergi potensialını anlamaq çox vaxt müxtəlif regionların xüsusi vergi tutumunun təhlilini əhatə edir. Vergi potensialının gücləndirilməsi dinamik regional artımı stimullaşdırır və milli sosial-iqtisadi inkişafa rəvac verir. Vergi resurslarının mənbələri maliyyə, əmək və təbii resursları əhatə edir. Bu resurslar iqtisadi fəaliyyətdən, hüquqi və fiziki şəxslərin əməliyyatlarından, mikro və makroiqtisadi sektorlardan, müxtəlif region və ərazilərin iqtisadi töhfələrindən yaranır [4, s.110]. Yəni ölkədə vergi resurslarının yaranması birbaşa olaraq ölkənin iqtisadi potensialından asılıdır.

Azərbaycanda vergi sisteminin mövcud vəziyyətinin təhlili

Dünya təcrübəsinə nəzər yetirdiyimiz zaman müşahidə edirik ki, inkişaf etmiş ölkələrdə vergilər dövlət büdcəsinin əsas gəlir mənbəyi hesab olunur. Ümumilikdə qəbul olunmuş tendensiyaya görə vergilərin həcmi ÜDM-də xüsusi çəkisinin 15%-ə yaxınlaşması və bu rəqəmdən yuxarı olması ölkənin iqtisadi inkişafının artımı hesab olunur. [5] Ölkəmizdə də, əvvəlki illərlə müqayisədə ÜDM-in həcmində vergilərdən daxilolmaların həcmi artımı müşahidə olunur. Aşağıdakı qrafikdə illər üzrə vergilərdən dövlət büdcəsinə daxilolmaların həcmi göstərilmişdir: [6]

Qrafik 1.

Mənbə: <https://www.taxes.gov.az/az/page/daxilolmalar> portalından əldə edilən məlumatların əsasında müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Dövlət büdcəsinə vergi və sair daxilolmalar

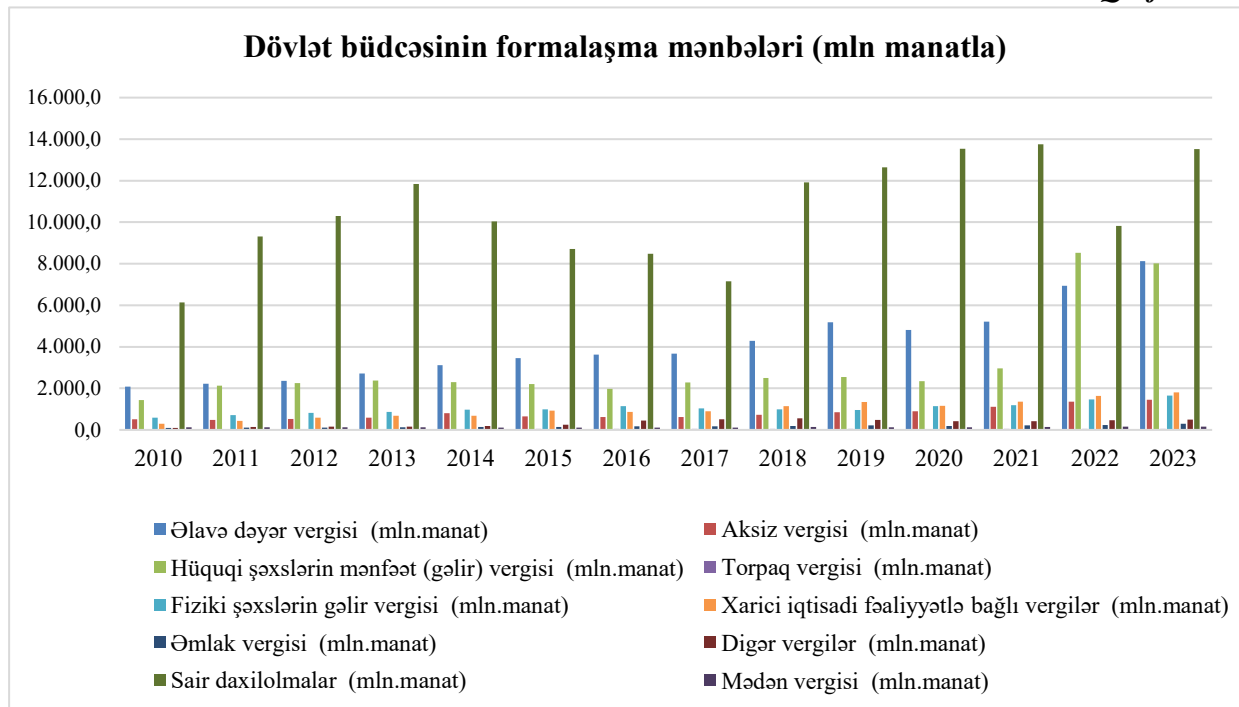
Göstərilən qrafikdən aydın şəkildə müşahidə olunur ki, illər üzrə vergilərdən dövlət büdcəsinə daxilolmaların həcmində artım müşahidə olunmuşdur. Qrafikdə yalnız 2016-2017 və 2020-ci illərdə vergilərdən daxilolmaların həcmində azalma müşahidə olunur ki, bu da ölkədəki ümumi iqtisadi vəziyyətdən və sonuncu ildə pandemiyanın təsirlərindən asılıdır. 2005-ci ildə vergilərdən daxilolmaların həcmi 1457,54 milyon manat olmasına baxmayaraq,

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 61-70.
AUDIT 2024, 4 (46), pp. 61-70.
АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 61-70.

2023-cü ildə bu rəqəm 16126,88 milyon manat olmuşdur. Bu da ölkədə vergi sahəsində aparılan islahatların, xüsusilə vergitutma bazasının genişləndirilməsinin, elektron vergitutmanın tətbiqinin, vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsinin, eləcə də vergidən yayınma hallarının qarşısının alınmasının nəticəsidir.

Qeyd olunmalıdır ki, ölkəmizdə vergilər dövlət vergiləri, Naxçıvan Muxtar Respublikası vergiləri və yerli vergilər olmaqla 3 yerə bölünür. Naxçıvan Muxtar Respublikasında da vergilər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun qaydada tənzimlənir. Respublikada tətbiq olunan vergilərə hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi, fiziki şəxslərin gəlir vergisi, sadələşdirilmiş vergi, əlavə dəyər vergisi, torpaq vergisi, yol vergisi, mədən vergisi, əmlak vergisi, aksiz vergisi və ödəmə mənbəyində tutulan vergilər (ÖMV) aiddir. Göstərilən vergilər içərisində hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi və əlavə dəyər vergisi vergilərdən daxil olmaların həcmində xüsusi çəkiyə malikdir. Aşağıdakı qrafikdə 2010-2023-cü illər üzrə ayrı-ayrı vergilər üzrə daxil olmaların həcmi göstərilmişdir: [7]

Qrafik 2.

Mənbə: <https://www.azstat.gov.az/portal/tblInfo/TblInfoList.do#> portalından əldə edilən məlumatların əsasında müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Dövlət büdcəsinin formalaşma mənbələri

Qrafikdən müşahidə olunur ki, vergilərdən daxilolmalarda əsas pay hüquqi şəxslərin mənfəət vergisinin və əlavə dəyər vergisinin üzərinə düşür. Xüsusilə, son illərdə bu vergilərdən daxilolmaların həcmi kəskin şəkildə artmışdır. Qeyd olunmalıdır ki, məhz 2023-cü ildə ƏDV-dən daxilolmalar hüquqi şəxslərin mənfəət vergisindən daxilolmalardan daha artıq olmuşdur. Belə ki, 2023-cü ildə hüquqi şəxslərin mənfəət vergisindən daxilolmalar 8024,3 milyon manat, ƏDV-dən daxilolmalar isə 8127,7 milyon manat olmuşdur. 2022-ci ilə nisbətə

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 61-70.

AUDIT 2024, 4 (46), pp. 61-70.

АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 61-70.

(6946,2) ƏDV-dən daxilolmalarda 17% artım müşahidə olunmuşdur. Büdcə daxilolmalarına nəzər saldıqda, 2010-cu ildə vergilər büdcə daxilolmalarının cəmi 46,18%-ni, 2023-cü ildə isə 62,01%-ni təşkil etmişdir.

Vergi inzibatçılığının və qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi

Dövlətin vergi siyasətinin həyata keçirilməsində ən mühüm alətlərdən biri də vergi inzibatçılığı hesab olunur. Vergi inzibatçılığı yalnız vergi siyasətinin deyil, o cümlədən iqtisadi siyasətin vacib alətlərindən biridir. Belə ki, dövlət məhz vergi inzibatçılığı ilə tənzimləyici funksiyaları həyata keçirir. [9, s.4] Vergi orqanları işçilərinin təlimlərə cəlb olunması və onların aktual mövzularla bağlı maarifləndirilməsi, vergi orqanlarının öz funksiyalarını həyata keçirmək üçün lazımi maddi-texniki, o cümlədən, informasiya bazası ilə təmin olunması, vergi orqanlarında daxili yoxlama və qiymətləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi effektiv vergi inzibatçılığının təmin edilməsini üçün olduqca vacibdir. Qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmizdə də vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılır. Vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi sahəsində ilk mühüm addım 2005-ci ildə “Vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi üzrə Dövlət Proqramı”nın (2005-2007-ci illər) qəbul edilməsi olmuşdur. Bu dövlət proqramının həyata keçirilməsində əsas məqsədlərdən biri vergi orqanlarının fəaliyyətinin genişləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi üçün onların qarşısına mühüm vəzifələrin qoyulmasıdır. Bundan başqa, dövlət proqramı mövcud vergi inzibatçılığı çərçivəsini transformasiya etmək, vergi ödəyicilərinin hüquqlarını qorumaq üçün münaqişələrin həlli mexanizmini təkmilləşdirmək, müxtəlif regionlarda kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün vergi məsləhət xidmətlərinin inkişafını təmin etməyi özündə ehtiva edirdi. Əlavə olaraq qeyd olunmalıdır ki, qəbul edilən dövlət proqramında vergi xidmətlərinin elektronlaşdırılması ilə bağlı məsələlər vurğulanmışdır. Bunu nəzərə alaraq, bütün ölkədə vergi xidmətlərinin elektronlaşdırılması üçün Avtomatlaşdırılmış Vergi İnformasiya Sistemi (AVIS) tətbiq edilmişdir. Ölkəmizdə vergi inzibatçılığı sahəsində həyata keçirilən tədbirlərlə yanaşı, vergi qanunvericiliyində də mütəmadi dəyişikliklər aparılır. Belə ki, dünyada və ölkəmizdə dəyişən iqtisadi və sosial konyunktura vergi qanunvericiliyində də mütəmadi dəyişiklikləri labüd edir. Vergi qanunvericiliyində həyata keçirilən dəyişikliklər bir sıra mühüm məsələləri əhatə edir. Belə ki, qanunvericilikdə aparılan dəyişikliklər sahibkarların maraqlarının qorunmasını, vergidən yayınma hallarının aradan qaldırılmasını, vergi stimullarının tətbiqini, vergi sanksiyalarının əhatə dairəsinin genişləndirilməsini özündə ehtiva edir.

Vergi inzibatçılığı və vergi qanunvericiliyi sahəsində aparılan geniş miqyaslı tədbirlər ölkədə vergi sisteminin təkmilləşdirilməsinə gətirib çıxarmışdır. Lakin, vergi inzibatçılığı və vergi qanunvericiliyi sahəsində müəyyən çatışmazlıqlar da mövcuddur ki, bu çatışmazlıqların aradan qaldırılması ölkədə vergi sisteminin daha effektiv olmasına gətirib çıxaracaqdır. Düşünürük ki, vergi inzibatçılığı və vergi qanunvericiliyi sahəsində aşağıda göstərilən tədbirlərin həyata keçirilməsi vergi sisteminin inkişafına təkan verəcəkdir:

- vergi qanunvericiliyinin strukturunun təkmilləşdirilməsi və sadələşdirilməsi;
- vergi qanunvericiliyində vergi mübahisələrinin həlli mexanizmlərinin təsbiti;

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 61-70.

AUDIT 2024, 4 (46), pp. 61-70.

АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 61-70.

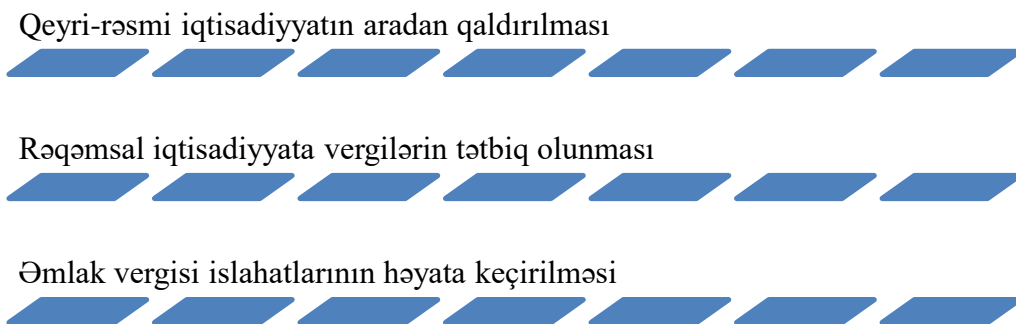
- ümumi bəyannamə sisteminin tətbiqi;
- vergi məcəlləsində mövcud olan ziddiyyətlərin aradan qaldırılması;
- vergi orqanları işçilərinin sistemli şəkildə təlimlərə cəlb olunması;
- vergi yığımı məsələlərində bankların rolunun artırılması istiqamətində stimullaşdırıcı tədbirlərin görülməsi;
- vergi nəzarətinin həyata keçirilməsində vətəndaşların rolunun artırılması tədbirlərinin həyata keçirilməsi;
- vergi öhdəliyinin fasiləsiz həyata keçirilməsi üçün dövlət qurumlarının vergi ödəyicilərinə olan borcunun vaxtında alınması üçün 3 tərəfli sazişin həyata keçirilməsi tədbirlərinin görülməsi;
- iflası uğramış banklarda olan vergi ödəyicilərinə aid dövlət tərəfindən sığortalanmış vəsaitlərin onların vergi öhdəlikləri ilə əvəzlənməsi proseduralarının həyata keçirilməsi sahəsində tədbirlərin görülməsi.

Yuxarıda sadalanan tədbirlərin görülməsi vergi inzibatçılığının və vergi qanunvericiliyinin təkmilləşməsinə təkan verəcəkdir. O cümlədən, bu tədbirlərin görülməsi vergidən yayınma hallarının aradan qaldırılmasına, vergi mübahisələrinin həllinin sadələşdirilməsinə, vergi yığımının optimal şəkildə həyata keçirilməsinə, ümumilikdə uzunmüddətli dövrdə vergidən daxilolmaların artmasına gətirib çıxaracaqdır.

Vergitutma bazasının genişləndirilməsi və vergi stimullarının tətbiqi

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində nəzərdə tutulur ki, vergitutma bazası vergitutma obyektinin vergi tutulan hissəsinin kəmiyyətə ifadəsidir. [10] Yəni vergitutma obyektindən güzəşt və azadolmalar çıxıldıqdan sonra yerdə qalan hissə (vergi tutulan hissə) vergitutma bazası hesab olunur. Vergitutma bazasının genişləndirilməsi ölkənin vergi potensialının aşkara çıxarılması üçün olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Aşağıdakı sxemdə vergitutma bazasının genişləndirilməsi üzrə istiqamətlər verilmişdir:

Sxem 1.

Mənbə: Müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 61-70.

AUDIT 2024, 4 (46), pp. 61-70.

АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 61-70.

Vergitutma bazasının genişləndirilməsi istiqamətləri

Qeyd olunmalıdır ki, qeyri-rəsmi iqtisadiyyat ölkənin vergi gəlirlərinin azalmasına gətirib çıxaran amil hesab olunur. Ümumilikdə qeyri-rəsmi iqtisadiyyatın həcmnin geniş olması ölkənin ümumi iqtisadi vəziyyətinə mənfi təsir göstərir. Kölgə iqtisadiyyatında fəaliyyət göstərən təsərrüfat subyektlərinin müəyyən edilərək vergiyə cəlb olunması ölkədə həm ədalətli və şəffaf biznes mühitinin yaradılmasına, həm də dövlət büdcəsinə vergilərdən daxilolmaların artmasına gətirib çıxaracaqdır. Qeyd olunmalıdır ki, rəqəmsal iqtisadiyyatın vergiyə cəlb olunma prosesi bütün dünya dövlətləri üçün aktuallığını qoruyur və bu sahənin vergiyə cəlb olunması hələ də problem olaraq qalır. Eləcə də, ölkəmizdə rəqəmsal iqtisadiyyat sürətlə inkişaf edir və rəqəmsal iqtisadiyyata vergilərin tətbiq olunması vergilərdən daxilolmaların həcmnin artmasına təkan verəcəkdir. Eyni zamanda, vurğulamaq lazımdır ki, ölkəmizdə əmlak vergisinin tətbiqi olduqca zəif səviyyədədir və bu vergidən daxilolmalar kifayət qədər aşağıdır. Belə ki, əmlak vergisində mövcud olan qiymətləndirmə metodları artıq çağdaş hesab edilmir və bu metodlarda əsaslı dəyişikliklərin aparılması olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ölkəmizdə əmlak vergisinin əmlakın fiziki xüsusiyyətlərinə (sahəsinə) görə deyil, dəyərinə görə müəyyən edilmiş faiz nisbətində tətbiq olunması bu vergi növündən daxilolmaların əhəmiyyətli dərəcədə artmasına gətirib çıxaracaqdır.

Vergi güzəştləri həm yerli investorların stimullaşdırılması, həm də xarici kapitalın ölkəyə cəlb edilməsi üçün olduqca vacib əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, dünyanın bir çox aparıcı ölkələri birbaşa xarici investisiyaları (BXİ) stimullaşdırmaq üçün vergi güzəştləri paketləri hazırlayırlar. Bu ölkələrə, Amerika Birləşmiş Ştatlarını, Kanadanı, Estoniyanı, Danimarkanı, İtaliyanı və.s inkişaf etmiş ölkələri misal göstərmək olar. Düşünürük ki, ölkəmizdə xüsusilə BXİ cəlb etmək üçün vergi stimulları kifayət qədər tətbiq edilmir və bu sahəyə xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Belə ki, ölkəmizdə Estoniya modelinin tətbiq edilməsi, yəni yenidən investisiya edilən vəsait üzrə mənfəətin (bölüşdürülməmiş mənfəət) vergidən azad edilməsi xarici investorlar üçün ölkəmizə investisiya qoyulması olduqca cəlbedici olacaqdır. Eyni zamanda, beynəlxalq praktikada da mövcud olan və tətbiq edilən, kapital xarakterli xərclərin gəlirdən birbaşa çıxılmasına şəraitin yaradılması da investorların ölkəyə cəlb edilməsinin stimullaşdırılması üçün olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Y E K U N

Tədqiqat işində ölkədə mövcud vergi sistemi təhlil edilmiş, vergi sahəsində aparılan araşdırmanın nəticəsində mövcud olan çatışmazlıqlar müəyyən edilmiş və onların aradan qaldırılması və inkişafı istiqamətində təkliflər irəli sürülmüşdür. Belə ki, vergi inzibatçılığı və vergi qanunvericiliyində, vergitutma bazasında, o cümlədən vergi stimullarının tətbiqi sahəsində mövcud problemlər təhlil edilmiş və onların aradan qaldırılması üçün istiqamətlər göstərilmişdir. Vergi inzibatçılığı sahəsində göstərilən tədbirlərin görülməsi, vergi yığım sahəsində səmərəliliyin artırılmasına, vergidən yayınma hallarının azaldılmasına təkan verəcəkdir. O cümlədən, vergi qanunvericiliyində mövcud olan ziddiyyətlərin aradan qaldırılması, vergi

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 61-70.

AUDIT 2024, 4 (46), pp. 61-70.

АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 61-70.

subyektləri və vergi orqanları arasında yarana biləcək mümkün anlaşılmaz məsələlərin qarşısını almağa kömək edəcəkdir. Eləcə də, vergi mübahisələrinin həlli mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və ixtisaslaşdırılmış vergi məhkəmələrinin yaradılması, yaranan vergi mübahisələrinin optimal şəkildə həllinə təkan verəcəkdir. Əlavə olaraq qeyd olunmalıdır ki, vergitutma bazasının genişləndirilməsi üçün irəli sürülən tədbirlərin həyata keçirilməsi həm vergidən yayınma hallarının aradan qaldırılmasına, həm də dövlət büdcəsinə vergi daxilolmalarının uzunmüddətli dövrdə artmasına gətirib çıxaracaqdır. Həmçinin, vergi güzəştlərinin tətbiqi sahəsində qlobal səviyyədə tətbiq olunan təcrübənin ölkəmizdə də tətbiq edilməsi ölkədə yerli və xarici investorların investisiya qoyuluşları həyata keçirmələri üçün stimül rolunu oynayacaqdır.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Xodov L.Q. Vergilər və iqtisadiyyatın vergi tənzimləməsi. Dərs vəsaiti / L.Q.Xodov. - Bakı: ADİU, - 2008. - 182 s.
2. A. Smith Wealth of nations: Wordsworth classics of world litertaure. Ware, England: Wordsworth edition, - 2012.- 756 p.
3. Ключко Л.А. Теоретичні аспекти формування податкового потенціалу банківської системи. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, березень 2019. № 12 (40). С. 106–112.
4. Əliyev N.Ə. Azərbaycanca vergi potensialı və həyata keçirilən vergi islahatları/ N.Ə.Əliyev, Ş.Q. Mədətova, X.V. Əfəndiyev // AMEA-nın Xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası, Maliyyə-pul, vergi və kredit, – Bakı: – 2020. (iyul-avqust) – s. 109-115.
5. The World Bank data. Getting to 15 percent: Addressing the largest tax gaps: [Elektron resurs]/URL: <https://blogs.worldbank.org/governance/getting-15-percent-addressing-largest-tax-gaps>
6. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi Yanında Dövlət Vergi Xidməti. Dövlət büdcəsinə vergi və sair daxilolmalar: [Elektron resurs] / URL: <https://www.taxes.gov.az/az/page/daxilolmalar>
7. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Dövlət büdcəsi: [Elektron resurs]/ URL:https://azstat.org/statHtml/statHtml.do?orgId=994&tblId=DT_BK_002&conn_path=I2
8. Vəkilov K.Ş. Azərbaycanca vergi inzibatçılığı və vergi nəzarətinin təkmilləşdirilməsi: / iqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru dis. / - Bakı, 2017. - 161 s.
9. Məmmədov Z. F. Beynəlxalq valyuta-kredit münasibətləri və xarici ölkələrin pul-kredit sistemi. Dərslik. / Z. F.Məmmədov. – Bakı: Azərnəşr, - 2012. - 504 s.
10. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi Yanında Dövlət Vergi Xidməti. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi: [Elektron resurs] / URL: <https://www.taxes.gov.az/az/page/ar-vergi-mecellesi>

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 61-70.
AUDIT 2024, 4 (46), pp. 61-70.
АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 61-70.

*Hasan Sarif Hasanov,
Ph.D. Student,
Ganja State University,
E-mail: hasanov.hasan020@gmail.com
© H.S. Hasanov, 2024*

DIRECTIONS FOR INCREASING TAX POTENTIAL IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

A B S T R A C T

The purpose of the research - is to identify the current shortcomings in the field of taxation in the country and provide theoretical and practical proposals for their elimination.

The methodology of the research - the country's tax system was comprehensively analyzed, the policies and programs applied by leading world countries in the field of taxation were examined, along with a descriptive approach, an analytical approach was applied, economic and statistical data were used, and a comparative analysis was conducted.

The practical importance of the research - taxes are the basis for the formation of the state budget. In this study, tax legislation was analyzed in addition to tax administration in the country, the current shortcomings in the indicated areas were identified and their development directions were determined. In addition, proposals were put forward to expand the tax base in order to increase the tax potential in the country. The application of the proposals put forward will increase tax revenues to the budget, eliminate the budget deficit, and ultimately lead to overall economic development.

The results of the research – the implementation of measures identified in the development directions indicated in the study will contribute to the elimination of shortcomings in the tax field in our country, the efficient use of resources, the reduction of existing costs, the elimination of tax evasion, the stimulation of attracting foreign investors to our country, as well as the development of tax potential and, as a result, the increase in tax revenues to the budget.

The originality and scientific novelty of the research – the existing shortcomings in tax administration were identified; theoretical and practical recommendations were prepared on their elimination and the improvement of tax administration, including the directions for the application of tax incentives to attract investments.

Keywords: tax potential, tax reforms, tax incentives, tax base, tax administration, tax evasion.

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 61-70.
AUDIT 2024, 4 (46), pp. 61-70.
АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 61-70.

Гасанов Гасан Сариф оглы,
докторант,
Гянджский Государственный Университет,
E-mail: hasanov.hasan020@gmail.com
© Гасанов Г.С., 2024

НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ НАЛОГОВОГО ПОТЕНЦИАЛА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования – выявить существующие недостатки в сфере налогообложения в стране и дать теоретические и практические предложения по их устранению.

Методология исследования - при разработке статьи всесторонне проанализирована налоговая система страны, рассмотрены политика и программы, применяемые ведущими странами мира в области налогообложения, наряду с описательным подходом применен аналитический подход, экономико-статистический подход. были использованы данные и проведен сравнительный анализ.

Практическая значимость исследования - налоги являются основой формирования государственного бюджета. В данном исследовании помимо налогового администрирования в стране было проанализировано налоговое законодательство, выявлены имеющиеся недостатки в указанных сферах и определены направления их развития. Кроме того, были выдвинуты предложения по расширению налоговой базы в целях повышения налогового потенциала в стране. Применение выдвинутых предложений позволит увеличить налоговые поступления в бюджет, ликвидировать бюджетный дефицит и в конечном итоге приведет к общему экономическому развитию.

Результаты исследования – реализация мер, выявленных по направлениям развития, указанным в исследовании, будет способствовать устранению недостатков в налоговой сфере в нашей стране, эффективному использованию ресурсов, снижению существующих затрат, устранению уклонения от уплаты налогов, стимулирование привлечения иностранных инвесторов в нашу страну, а также развитие налогового потенциала и, как следствие, увеличение налоговых поступлений в бюджет.

Оригинальность и научная новизна исследования – выявлены имеющиеся недостатки в налоговом администрировании, подготовлены теоретические и практические рекомендации по их устранению и совершенствованию налогового администрирования, в том числе направления применения налоговых льгот для привлечения инвестиций.

Ключевые слова: налоговый потенциал, налоговые реформы, налоговые льготы, налоговая база, налоговое администрирование, уклонение от уплаты налогов.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
01.10.2024
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir:
13.11.2024
Çapa qəbul olunmuşdur: 02.12.2024

Дата поступления статьи в редакцию: 01.10.2024
Отправлено на повторную обработку:
13.11.2024
Принято к печати: 02.12.2024

The date of the admission of the article to the editorial office: 01.10.2024
Send for reprocessing: 13.11.2024
Accepted for publication: 02.12.2024